

***Od Sclavoniae do Slavonije. Pojam, opseg i granični položaj u srednjem i ranom novom vijeku*, ur. Robert Skenderović, Milan Vrbanus, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2024, 554 str.**

Od Sclavoniae do Slavonije. Pojam, opseg i granični položaj u srednjem i ranom novom vijeku zbornik je radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanog u Slavonskom Brodu 21. i 22. listopada 2024. godine. Zbornik dijeli ime sa znanstveno-istraživačkim projektom koji financira Hrvatska zaklada za znanost. Na koricama zbornika reproduciran je dio karte *Illyricum hodiernum* (Današnji Ilirik) Ivana Lučića Luciusa, tj. verzija karte koja je objavljena u *Atlas maior* J. Blaeua. Nakon *Sadržaja* na hrvatskom (5) i engleskom jeziku (7) slijedi *Predgovor* (9) u kojem urednici razjašnjavaju motivaciju pokretanja znanstveno-istraživačkog projekta, održavanja znanstvenog skupa i izdavanja zbornika. U uvodnom dijelu zbornika objavljen je Program znanstvenog skupa kojega je zbornik plod.

Autor prvoga članka u zborniku je Stanko Andrić, a rad nosi naslov *Ime i pojam „Slavonija“ u ranom srednjem vijeku (do 1100.)* (17- 67). U radu se prati evolucija i značenje pojma Slaven od prvog pojavljivanja u grčkim i latinskim izvorima tijekom perioda od 6. do 11. stoljeća. Osim procesa razvoja etnonima Slaven iz autonima, autor se opsežno bavi nastankom i uporabom horonima sa značenjem „slavenska zemlja“ te njegovom uporabom i značenjima u grčkim i latinskim izvorima tijekom ranog srednjeg vijeka. Na kraju rada priložene su dvije slike iluminacija te se, kao i u drugim radovima u zborniku navode bibliografija rada i Sažetak (Summary) na engleskom jeziku. (*Tota Sclauonia: spektar značenja u 13. stoljeću* (69-98) članak je Antuna Neikića. Autor u radu raspravlja o opsezima i ingerencijama vlasti hercega i banova cijele Slavonije, dalmatinsko-hrvatskih i primorskih banova u 13. stoljeću. U radu je predstavljena interpretacija tijeka procesa redefiniranja opsega vlasti slavenskoga hercega koja je započela herceštvom budućega kralja Bele IV., a nastavila se za vrijeme herceške vlasti njegova brata hercega Kolomana. Autor smatra da je tijekom 1240-ih i 1250-ih godina dovršen proces definiranja pojmova i opsega Hrvatske i Slavonije. Mađarski povjesničar Gábor Barabás u ovom je zborniku objavio rad pod naslovom *Ugarski hercezi u Slavoniji u 13. stoljeću: zemlja prijestolonasljednika?* (99-118). U radu se razlaže teza da se od druge polovice 12. stoljeća unutar dinastije Arpadović razvila praksa da se prijestolonasljednicima dodjeljuje položaj slavenskog hercega. Poseban naglasak stavljen je na raspravu o ingerencijama hercega i pitanje u kojoj je mjeri titula hercega bila direktno povezana s prijestolonasljedničkom. Doprinos Trpimira Vedriša zborniku rad je *Dalmatinci i drugi Slavonci: prilog raspravi o uporabi pojma Sclavonia u razvijenom srednjem vijeku* (119-147). Vedriš u radu temeljem analize djela europskih geografa iz 13. i 14. stoljeća nastoji otkriti uzroke stvaranja negativnog stereotipa o „slavenskoj zemlji“. Autor također analizira uporabu pojma Slavonije u izvještajima križarskih putopisaca te u franjevačkom kontekstu. Na koncu rada daje se uvid u općenitu sliku kreiranja nacionalnih stereotipa u srednjem vijeku.

Hrvoje Kekez autor je rada *Prometna povezanost srednjovjekovne Slavonije: primjer skele na rijeci Savi kod Gradiške* (149-205). Autor u opsežnoj analizi temeljem uvida u antičke izvore, srednjovjekovne diplomatske izvore i karte nastale u postosmanskome periodu daje sud o prometnoj važnosti prijelaza rijeke Save kod Gradiške u sferama dugog trajanja – od kraja 13. do sredine 16. stoljeća. Kekez također ocjenjuje mijene u geostrateškoj važnosti skele te daje mišljenje o izgledu naselja i položaju skele kod Gradiške u razvijenom i kasnom srednjem vijeku. Rad je oplemenjen sa sedam priloga na kojima se nalaze karte, kartografske skice, shematski prikazi i rekonstrukcije gradiškoga prostora u srednjem vijeku. Povjesničar Ivan Majnarić u zborniku je

objavio rad *Zemlje i kraljevine: o historiografskom nazivlju države u svjetlu kasnosrednjovjekovne političke teorije* (207-256). U radu se osporava opravdanost historiografske uporabe pojma Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo kao *terminus tehnicus*. Daje se pregled uporabe tog pojma i ispituju uzroci njegovog perpetuiranja u historiografiji. Temeljem uvida u položaj Slavonije u okviru Zemalja Krune Svetoga Stjepana autor razlaže narav i legitimaciju vlasti ugarskoga kralja i formiranje pojma svete krune te nudi alternative uporabi pojma Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo. *Ordo sancti Pauli primi Eremitae in regno nostro Sclavonie: prilog raspravama o opsegu Slavonije u kasnom srednjem vijeku na primjeru pavlinskih samostana* rad je Silvije Pisk (257-275). Autorica udaje pregled i opis pavlinskih samostana na području srednjovjekovne Slavonije – raspravlja o njihovom osnutku, snazi, utjecaju i baštini. Na koncu rada nalaze se dvije karte koje prikazuju srednjovjekovni raspored pavlinskih samostana u Slavoniji i Ugarskoj. Autorski dvojac Dubravka Latinčić i Krešimir Regan u zborniku je objavio rad *Percepcije upravno-teritorijalnog položaja srednjovjekovne Slavonije u međunarodnim povijesnim atlasima* (277-305). U radu se analizira zastupljenost, teritorijalni opseg i status pojma srednjovjekovne Slavonije na međunarodnim povijesnim atlasima dostupnima u Hrvatskoj te usklađenost reproduciranog pojma Slavonije s trenutnim znanstvenim spoznajama hrvatske historiografije. Radu je priloženo osam kartografskih prikaza iz atlasa o kojima rad govori.

Nastanku zbornika povjesničarka Melina Rokai doprinijela je radom *Slavonija u delima engleskih i britanskih putnika od srednjeg veka do modernog doba* (307-326). Autorica u sferama dugog trajanja promatra razvoj putopističkog poimanja prostora Slavonije od strane engleskih i britanskih povjesničara od kraja 15. do početka 19. stoljeća. U radu se uočava svojevrsna transformacija percepcije Slavonije od nedefiniranog područja na kojem žive Slaveni do poimanja Slavonije kao konkretnog prostora. Autor rada *Pojam i granice Slavonije u osmanskim narativnim izvorima (16. i 17. stoljeće)* (327-355) je Dino Mujadžević. U radu se predstavljaju zaključci analize velikoga broja osmanskih narativnih izvora te se zaključuje da se tijekom perioda 16. stoljeća pojam Slavonije uglavnom veže za pojam Kraljevine Slavonije, tj. ostatke neosmanske srednjovjekovne Slavonije, dok se tijekom 17. stoljeća uvida mijena širenja prostora Slavonije, ali i veća konfuzija s pojmom Hrvatske. Autor zaključuje da osmanski kroničari uglavnom slijede zapadne mijene u definiranju prostora Slavonije. Anđelko Vlašić u zborniku je objavio rad *Kako su Osmanlije nazivali Slavoniju? Osmansko administrativno nazivlje za prostor ranonovovjekovne Slavonije* (357-376). Vlašić u članku precizno razlaže osmanski administrativno-teritorijalni i sudsko-upravni okvir uređenja prostora suvremene Slavonije počevši od vilajeta i sanžaka, do kadiluka i nahija. U radu se raspravlja i o toponimiji prostora koji se opisuje te o problematiki naziva koji su Osmanlije koristile za stanovnike prostora suvremene Slavonije.

Hrvatsko-slavonski staleži na ugarsko-hrvatskim saborima u Požunu i Šopronu u 16. i 17. stoljeću (377-403) tekst je autora Szabolcsa Varge. U radu se obrazlažu pravni odnosi između Hrvatsko-slavonskog i Ugarskog sabora tijekom 16. i 17. stoljeća. Autor u radu stavlja naglasak na utvrđivanje broja zastupnika hrvatsko-slavonskih staleža na Ugarskim saborima, zatim na način njihovog izbora te kvalitetu njihovih aktivnosti i djelovanja u saborskim zasjedanjima. Namjera je rada utvrditi odnose Ugarskog i Hrvatsko-slavonskog sabora u promatranom periodu te pružiti uvid u utjecaj i snagu hrvatsko-slavonskih staleža u Ugarskom saboru. Prilog povjesničara Gorana Dejanovića zborniku jest rad *Okolnosti prve polovice 17. stoljeća u Slavoniji prema putopisu Evlije Čelebija i zapisima Jurja Rattkaya* (405-425). Autor najprije posvećuje pozornost kratkom biografskom opisu Čelebije i Rattkaya uspoređujući njihove životne okolnosti, vrste spisa koji su u tekstu analizirani i razloge njihova nastanka. U radu se usporedno

analiziraju Rattkayev i Čelebijev opis suvremenika kojega su obojica susreli i upoznali – Nikole VII. Zrinskog. Elma Korić u zborniku je objavila rad pod naslovom *Slavonija na jednoj koloriranoj osmanskoj karti s početka 18. stoljeća* (427-437). U radu se opisuje naslovna karta iz ostavštine princa Eugena Savojskog na kojoj je prikazan širi prostor jugoistočne Europe. Tekstu su pridodane i fotografije triju kartografskih prikaza Slavonije koji se obrađuju u radu. Robert Skenderović je u zborniku radova objelodanio svoj tekst *O pojmu Slavonije u korespondenciji franjevaca Bosne Srebrene u 17. i u prvoj polovici 18. stoljeća* (439-460). U radu se razlaže problematika širenja slavonskog imena na istočni dio savsko-dravskog međurječja. Autor iznosi tezu da se širenje slavonskog imena na istok zbiva kao rezultat promišljene i sustavne politike zagrebačkih biskupa, a u suradnji s frakcijom franjevaca Bosne Srebrene u istočnom, još uvijek osmanskom, međurječju. Na kraju rada nalazi se karta koja je objavljena i na koricama knjige.

Milan Vrbanus autor je rada *Utjecaj pograničnog položaja na razvoj gospodarstva u Slavoniji tijekom prve polovine 18. stoljeća* (461-493). Temeljem obimnog uvida u arhivsku građu u radu se pomno analiziraju gospodarska, a posredno i ukupna društvena kretanja u postosmanskoj Slavoniji u prvoj polovici 18. stoljeća. Autor analizirane gospodarske procese stavlja u širi okvir gospodarskih politika i procesa u Habsburškoj Monarhiji raspravljajući kako o pozitivnim tako i o negativnim utjecajima pograničnog položaja na razvoj Slavonije u promatranom periodu. U samom tekstu nalaze se jedan grafikon te četiri tablice koji prikazuju brojčane podatke na kojima se temelji istraživanje. Ante Grubišić u zborniku je objavio rad *Razdjelnica i poveznica Slavonije i Srijema – prostor grada Vukovara na prvim modernim planovima* (495-527). Temeljem analize gradskih planova s kraja 17. i početka 18. stoljeća ukazuje se na širok spektar podataka o urbanoj, gospodarskoj, demografskoj i vojnoj povijesti vukovarskog područja. Na kraju rada reproducirane su tri slike planova o kojima se raspravlja. *Popis Pakračke eparhije krajem XVIII veka* (529-554) rad je autora Vladana Gavrilovića u kojem su prikazani sumarni podaci o pravoslavnome stanovništvu Pakračke eparhije, a s obzirom na administrativne granice Varaždinskog generalata, Požeške i Virovitičke županije te Novogradiške i Brodske regimente. Stanovništvo pojedinih naselja analizirano je prema ustrojenim jedinicama protoprezbiterate. Rad je na s 13 dopunjen grafikona, jednom tablicom te dvama fotografijama izvora.

Objavljivanje zbornika radova *Od Sclavoniae do Slavonije* željno su iščekivali svi povjesničari i drugi znanstvenici koji se na bilo koji način bave poviješću Slavonije. Uvidom u ovdje predstavljeni sadržaj zbornika on je umnogome ispunio očekivanja jer donosi doista širok spektar različitih interpretacija i shvaćanja do danas u historiografiji prilično zanemarenog pojma Slavonije u srednjem i ranom novom vijeku. Ovaj zbornik može biti primjeran i poticajan jer, iako ima izraženu multidisciplinarnu i međunarodnu komponentu, nije iz fokusa izgubio glavno istraživačko pitanje zbornika, odnosno projekta u čijem je okrilju nastao. Ostaje za nadati se će objelodanjivanje ovoga zbornika biti zamašnjak kako daljnjim istraživanjima, tako i novim istraživačkim perspektivama na polju proučavanja srednjovjekovne i ranonovovjekovne povijesti Slavonije.

Jakov Blagojević